

PER LA PAU

Núm. 28 - SETEMBRE 2016

El País Basc: cinc
anys sense
violència armada

ICIP

SUMARI

Introducció

- La pau al País Basc: un procés que no s'atura

Articles centrals

- Moment actual del procés de pau
- L'agenda de Desarmament, Desmobilització, Reintegració
- Cap a un futur compartit
- De la confrontació total a unes relacions "normalment conflictives"
- Una mirada feminista a la construcció de la pau

Recomanem

- Materials i recursos d'interès recomanats per l'ICIP

Tribuna

- Buenaventura, víctimes del desenvolupament
- El paper dels municipis en la construcció de la pau

Entrevista

- Entrevista amb Antoni Batista, periodista i escriptor

Sobre l'ICIP

- Notícies d'actualitat, activitats i publicacions

INTRODUCCIÓ

La pau al País Basc: un procés que no s'atura

Elena Grau

Institut Català Internacional per la Pau

El proper 20 d'octubre farà cinc anys que ETA va anunciar el cessament definitiu de la seva activitat armada, un fet que inevitablement ha incidit en múltiples aspectes de la vida quotidiana, l'activitat política i les perspectives de futur al País Basc. És per aquest motiu que dediquem els articles centrals del número 28 de la revista Per la Pau a apropar-nos al què ha succeït al País Basc en aquests cinc anys sense la violència d'ETA.

Els dos primers articles fan la diagnosi de la present situació del procés de pau. L'article de Rafael Sainz de Rozas s'adreça a prendre el pols al moment actual del procés de pau al País Basc, mentre que el de Paul Ríos senyala quins són els avenços i els encallaments d'aquest procés. Ambdós textos valoren la importància del final de la violència política per les expectatives que va obrir, tot observant que no ha suposat l'inici d'un procés de negociació i de justícia transicional perquè s'ha tractat d'una decisió unilateral per part d'ETA que no s'ha vist acompanyada de converses o altres mesures per part del govern del PP. Segons Sainz de Rozas queda pendent assolir un consens sobre l'assumpció de responsabilitats per l'ús de la violència i el reconeixement i la reparació del dany causat a totes les víctimes. Paul Ríos remarca que en aquest moment segueixen bloquejades les mesures relatives al lliurament de les armes, la desmobilització dels actuals militants i la reintegració dels presos d'ETA. Bloquejos que, en opinió d'aquest autor, no es podran mantenir atesa la rapidesa amb què la societat basca està assentant la seva convivència i manifestant la seva voluntat d'avançar en el procés de pau.

Hem volgut indagar així mateix els canvis que ha generat el final de la violència política pel que fa a la convivència a escala local i a la política institucional. Aitziber Blanco comenta algunes iniciatives que des de la població civil i particularment des dels municipis s'estan duent a terme per reconstruir el teixit social i la convivència de baix a dalt abordant allò que fa mal i que enfronta, però partint d'un desig compartit: millorar la convivència, expressar lliurement punts de vista antagònics, ser escoltades amb respecte i sense agressions. Pedro Ibarra al seu torn observa que una vegada desapareguda la violència d'ETA es desactiva la polarització entre partits polítics. D'una banda desapareix l'argument contaminador antinacionalista i de l'altra es tempera la reivindicació nacionalista independentista. Solament es manté un cert grau de polarització pel que fa a les conseqüències de la violència. Ibarra afirma que en general es pot dir que s'ha passat d'un escenari de confrontació total a unes relacions normalment conflictives.

Des d'una visió feminista, Irantzu Mendia crida l'atenció sobre la importància de comptar amb l'experiència i les aportacions de dones per tal de bastir una pau sostenible i duradora al País Basc. Recorda la iniciativa pionera i transversal per avançar cap a la pau, protagonitzada per les dones d'Ahotsak l'any 2006. Presenta també Emagune, una nova proposta que vol contribuir a un millor diagnòstic del "conflicte basc", tot incorporant el contínuum de les violències contra les dones, amb el convenciment que per consolidar la pau i la convivència cal aprofundir la democràcia i la participació de les dones en la presa de decisions sobre el conflicte, les seves conseqüències i la construcció d'una societat sense violències.

Per acabar, l'entrevista amb Antoni Batista ens proporciona la visió d'un periodista català que compta amb un llarg recorregut de seguiment del conflicte basc. Batista es mostra convençut que el cessament de la violència és irreversible i que la pau es consolida al País Basc malgrat que el govern espanyol no faci res perquè així sigui.

El conjunt de textos ens ofereix un panorama de tot allò que el cessament de la violència armada d'ETA ha obert i modificat positivament en el camí de la pau, també de les limitacions i els entrebancs decebedors. Tots però miren el futur amb un cert optimisme perquè consideren que aquest és un procés de pau que no s'atura i que resten obertes les oportunitats de construcció d'una pau integradora i de llarga durada

al País Basc.

Photography (CC) : S. Robles

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

Moment actual del procés de pau

Rafael Sainz de Rozas

Coordinador de l'àrea de Justícia del Defensor del Poble del País Basc (Ararteko)

La pau, un procés en construcció

Per als qui venim de la tradició pacifista, resulta familiar referir-se al caràcter dinàmic del concepte de Pau i vincular-lo a la construcció de la justícia, davant de les visions estàtiques que el limiten a l'absència de conflicte. Per això em sembla adequat referir-se a la construcció de la pau a Euskadi en termes de procés, en què el final del terrorisme d'ETA va representar, certament, un abans i un després.

En tot cas, és adient tenir present que el seu marc referencial no pot ser la justícia transicional a què tradicionalment remet la noció de "procés de pau" aplicada a un context de lluita armada. El cessament de la lluita armada a Euskadi no va tenir lloc en un context de substitució d'un règim dictatorial per un de democràtic, ni tampoc va formar part d'una desescalada bèl·lica, en el marc de concessions mútues entre contendents. El cert és que, en el moment en què ETA decideix unilateralment el cessament de l'activitat, la seva pròpia existència mancava de legitimació popular: no perquè el règim de llibertats existent a Euskadi resultés plenament satisfactori per a la població basca, sinó perquè les seves carències, ja fos en termes nacionals, socials o democràtics, en cap cas no justificaven per a una immensa majoria el recurs a la violència.

En aquell moment resultava evident que la violència d'ETA no existia com a conseqüència inevitable de les causes per les quals deia combatre. Tampoc perquè altres actors polítics o socials li demanessin que l'exercís en nom seu. Existia perquè la pròpia organització entenia que el seu ús era una via adequada per canviar el marc polític del país. La decisió d'ETA a favor de la violència tenia, per tant, una motivació

política; però era la seva motivació política la seva creença política, el seu desig polític la que conduïa a la violència, com a conseqüència d'una visió ideologitzada del protagonisme de les avantguardes armades en els processos de canvi.

Drets i qualitat democràtica

Aquesta deslegitimació de la violència va fer que l'abandonament de les armes per part d'ETA suscités, a la societat basca, una expectativa generalitzada de millora de la convivència en termes de qualitat democràtica. Cinc anys després, aquella la il·lusió sembla haver donat pas a un cert escepticisme, almenys entre els qui van associar la millora amb una regeneració del teixit social que passaria, entre d'altres factors, per l'assoliment d'un consens bàsic sobre dos elements: la necessitat d'assumir responsabilitats per l'ús de la violència en vista a un ordre jurídic i moral compartit; i el reconeixement i reparació del dany produït a totes les víctimes de totes les violacions de drets.

“ L’abandonament de les armes va suscitar una expectativa generalitzada de millora de la convivència; cinc anys després la il·lusió sembla haver donat pas a un cert escepticisme ”

Aquest consens hauria de ser afavorit, segons el meu parer, mitjançant canvis en la nostra política criminal en tres àmbits que encara estan pendents:

- La criminalització de conductes pròpies de l'anomenat “entorn del terrorisme”, que en molts casos s'haurien d'entendre emparades pels drets a la llibertat ideològica i a la participació política.
- Les penes extraordinàriament altes imposades a les persones condemnades per qualsevol tipus de relació amb el terrorisme, el compliment efectiu del qual resulta prolongat, a més, per un règim penitenciari excepcionalment dur. Calen canvis legislatius que redueixin les penes desproporcionades, així com l'aplicació retroactiva

d'atenuants per menor perillositat.

- La relativització o supressió de garanties, que tenen com a màxims exponents els tancaments de diaris, el règim d'incomunicació i la falta d'investigació efectiva de les denúncies de maltractament o tortura que s'han format. En aquest sentit, és indubtable la incidència positiva que han tingut dues iniciatives promogudes aquest any pel Govern basc: per una banda, les accions dirigides al reconeixement i reparació d'aquelles persones que van ser víctimes de repressió il·lícita entre 1960 i 1999 i, per l'altra, la investigació impulsada per la Secretaria de Pau i Convivència, i dirigida per prestigiosos forenses, que documenta més de 4.000 víctimes de tortura practicada entre 1960 i 2013, de les quals la justícia només en va rescabalar 32.

Estem parlant, per tant, de drets fonamentals, de la seva defensa davant les retallades que han sofert en nom de les polítiques antiterroristes, i de la seva virtualitat perquè la derrota del terrorisme sigui realment la victòria dels valors democràtics com a principis rectors de la convivència.

Memòria per a la convivència

Tanmateix, i per fonamentada que sigui, no sembla que la crítica purament jurídica propiciï per si sola els canvis que es propugnen. Tenint en compte l'experiència d'aquests anys d'immobilisme, considero que, si no tot, part del problema té a veure amb la falta d'un mínim acord sobre la memòria: un relat sobre el passat que, conformat de manera prospectiva, serveixi per suscitar la voluntat política d'avançar també en aquest àmbit.

Sense perjudici de satisfer el dret de les víctimes a la veritat, la justícia i la reparació, es tracta també de propiciar que el relat de la víctima, interactuant amb la confessió del victimari, contribueixi a configurar la memòria com a dret de la societat, i aflori així la veritat com a acte polític per a la reconstrucció de la comunitat. En tot cas, una de les dificultats que comporta l'elaboració d'aquest relat és que no podria limitar-se a una relació més o menys compartida d'esdeveniments, en la mesura que aquests no són moralment ni jurídicament neutres: ens parlen del patiment causat per unes persones a unes altres mitjançant la lesió de béns jurídics fonamentals, i de la manera en què això ha condicionat la convivència en llibertat.

Es tracta, en definitiva, de superar allò que és obvi (que s'han provocat uns danys) per entrar en allò valoratiu: l'assumpció del caràcter "il·legítim" del sofriment causat. Mentre no s'abordi aquesta qüestió, i persisteixin explicacions del tipus "eren altres temps", "aleshores les circumstàncies ho exigien", "de vegades cal prendre mesures dures...", de poc servirà el reconeixement del mal davant de les víctimes, que amb raó denuncien el discurs que se solidaritza amb el seu dolor mentre justifica el seu perpetrador.

Presons i regeneració del teixit social

Probablement l'expressió més elevada del triomf de la democràcia és, precisament, la incorporació al consens democràtic de qui ha utilitzat la violència al servei d'objectius polítics, després d'assumir la responsabilitat en què hagi incorregut per aquest motiu. Com he sostingut, els criteris per individualitzar la responsabilitat han suposat un deteriorament del règim de drets i llibertats en nom de l'eficàcia de la lluita antiterrorista i la seva correcció contribuiria, sens dubte, a l'enfortiment del consens sobre la legitimitat del sistema en termes de qualitat democràtica.

“ Probablement l'expressió més elevada del triomf de la democràcia és la incorporació al consens democràtic de qui ha utilitzat la violència al servei d'objectius polítics, després d'assumir la seva responsabilitat ”

En aquest sentit, sobre la base del principi de reinserció hi ha un ampli marge d'actuació, tant en l'àmbit administratiu penitenciari com en l'àmbit jurisdiccional, per aplicar els criteris generals i universals de compliment de penes a les persones condemnades per terrorisme. Són quatre les demandes fonamentals que es poden formular sobre això:

- Que compleixin la condemna en presons pròximes als seus llocs d'origen, fet que a més de minimitzar l'efecte negatiu de la privació de llibertat sobre els llaços familiars, socials i laborals que configuren la seva socialització pot afavorir un debat i una interlocució que faciliti el procés de pau i la normalització dins i fora de les presons.
- Que la jurisdicció de vigilància penitenciària retorni a la judicatura basca. La centralització a l'Audiència Nacional va representar una expressió de l'excepcionalitat, i, avui en dia, la seva reversió resulta tan oportuna com factible.
- Que l'administració penitenciària faciliti l'aplicació de les normes legals que preveuen l'excarceració dels interns que pateixen malalties greus i incurables, amb les cauteles necessàries.
- Que la seva classificació penitenciària es regeixi pel pronòstic individualitzat de les possibilitats de portar una vida en llibertat sense delinquir, de manera que puguin accedir al règim de vida que resulti més indicat en cada cas, per afavorir els itineraris d'inserció social, laboral i familiar.

Drets, càlcul polític i desaparició d'ETA

ETA insisteix en els seus comunicats en la negociació bilateral amb els estats, apel·lant que la Declaració d'Aiete parlava de la necessitat de discutir amb ells les conseqüències del conflicte. No obstant això, aquesta expectativa resulta ser falsa vist el que ha passat des d'aleshores: l'Estat espanyol ha optat per no moure's, a l'espera que el problema es resolgui per si sol tenint en compte que les condicions per al cessament de la violència no eren pau per presos, sinó pau per legalització política de l'esquerra abertzale.

“ Es tracta de condemnar radicalment la violència i propiciar un model de convivència on la columna vertebral siguin els drets humans ”

Això genera una situació en la qual, paradoxalment, tant la postura del govern espanyol com la d'ETA semblen respondre a una elecció racional. El govern entén que, ja que no existeix conflicte, no té per què habilitar-se cap mesura de resolució del mateix: simplement s'ha produït la derrota d'una organització terrorista i el pes de la llei ha de caure sobre els seus membres. Per tant, es continuarà responent amb una política criminal antiterrorista mentre l'organització no es dissolgui. Davant d'aquesta tessitura, ETA es planteja si, efectivament, la seva dissolució pot donar lloc a una certa flexibilitat en les mesures de la política penitenciària o si, per contra, el govern se sentirà encara més fort per extreure aquestes mesures excepcionals repressives respecte dels seus presos, la gran majoria dels quals veuen en l'actitud de l'executiu la confirmació d'aquesta última postura.

Davant d'aquesta situació es fa necessari reprendre la idea fonamental: per sobre del càlcul de costos i beneficis, cal reivindicar els drets que són violats per l'ús de la violència al servei d'objectius polítics, i la defensa dels quals passa tant per condemnar radicalment aquesta violència com per propiciar un model de convivència on la columna vertebral siguin els drets humans i els valors ètics que els sustenten.

Photography (CC) : Raphael Tsavkko Garcia

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

L'agenda de Desarmament, Desmobilització, Reintegració

Paul Ríos

Activista per la pau i consultor en processos de convivència

El 20 d'octubre de 2011 ETA va anunciar el "cessament definitiu de la seva activitat armada". D'aquesta manera responia a la crida feta per líders internacionals, com l'exsecretari general de l'ONU Kofi Annan, que s'havia donat a conèixer tres dies abans a la conferència de San Sebastià. La denominada Declaració d'Aiete demanava a ETA el cessament de la violència i l'inici de converses per part dels governs d'Espanya i França per abordar les "conseqüències del conflicte".

Aquestes converses no s'han produït. El Govern espanyol, després de l'arribada del Partit Popular, ha manifestat la seva negativa en reiterades ocasions. En aquesta tessitura no s'han donat les condicions per impulsar un procés de pau de format clàssic, és a dir, basat en les negociacions o el diàleg entre un Estat i un grup armat. I han adquirit protagonisme altres actors involucrats: el govern basc, els partits polítics, organitzacions de la societat civil i facilitadors internacionals. Per tant, hi ha en marxa un procés més ampli de construcció de la pau i la convivència. Aquest model té més dificultats per desenvolupar-se, atès que no compta amb la participació d'un actor principal, però té la virtut de ser més sostenible perquè inclou una base àmplia i plural d'actors involucrats que guanyen protagonisme dotant el procés d'un caràcter més democràtic i participatiu.

La crida de la Declaració d'Aiete a abordar les conseqüències del conflicte remet al disseny d'una agenda compartida de Desarmament, Desmobilització i Reintegració (DDR). L'ONU considera que aquests tres elements són fonamentals per les tasques de manteniment de la pau. Els integrants de grups armats han de tenir una perspectiva

clara que hi ha opcions millors que el retorn a la violència, mentre que la població civil ha de poder viure amb la garantia que no es tornarà a fer ús de les armes.

El 21 de febrer de 2014, la Comissió Internacional de Verificació de l'Alto el foc, formada per experts en processos de pau i agendes de DDR, va donar a conèixer que ETA li havia sol·licitat "incloure en el seu mandat la verificació d'un procés unilateral de segellat i posada fora d'ús operatiu de les armes". La comissió també va informar que havia verificat que ETA havia segellat i posat fora d'ús operatiu "una quantitat determinada d'armes".

Les diverses institucions i partits polítics van rebre l'anunci de maneres molt diferents i les reaccions es van veure molt condicionades pel fet que s'esperava una comunicació de desarmament complet per part d'ETA. Mentre que el Govern d'Espanya i el Partit Popular van considerar l'anunci com un frau, els partits agrupats a Bildu el van rebre positivament. Per la seva banda, el Govern basc i el PNB el van valorar, tot i que van reclamar un desarmament complet ràpid, una idea general que era compartida pel PSE.

Dos dies després de l'anunci, l'Audiència Nacional va citar els membres de la Comissió de Verificació perquè anessin a declarar sobre el contacte mantingut amb ETA i sobre la localització de les armes segellades. Des de llavors no hi ha hagut nous informes de la Comissió i només s'han publicat informacions no oficials en les què s'assenyalen les dificultats que té el grup per treballar atès que s'exposen a la persecució de les forces de seguretat.

“ Ara que el terrorisme s’ha acabat i davant el repte de construir la convivència, sembla lògic que la política penal i penitenciària s’adapti perquè sigui una eina de consolidació de la pau ”

Mentrestant, ETA l'any 2014 va anunciar que "ha dut a terme el desmantellament de les estructures logístiques i operatives derivades de la pràctica de la lluita armada". Així

mateix, va apostar per un desarmament acordat i ordenat, un compromís que ha estat novament explicitat en diversos comunicats i entrevistes tant durant l'any 2015 com 2016. Ara bé, hi ha molts dubtes pel que fa a la situació en què es troba el procés de segellat i desarmament d'ETA. En vista d'aquesta situació, el desembre de 2014 el Govern basc va presentar una proposta per un desarmament ràpid, viable i efectiu. Consistia a crear un comitè format per representants del propi govern Basc, del Fòrum Social per impulsar el procés de pau i dels facilitadors internacionals.

En la mateixa línia, l'esmentat Fòrum Social –una iniciativa de la societat civil que tracta d'aportar propostes per al desbloqueig del procés de pau- ha plantejat crear una Comissió de Monitoreig o Verificació del Desarmament que s'hauria de constituir en base a la Comissió Internacional de Verificació i comptar amb el suport de les institucions basques, la societat civil, així com de la comunitat internacional. Ambdues propostes comparteixen un objectiu: desenvolupar un procés de desarmament protagonitzat per la societat basca. Ara com ara, és una incògnita saber si podran quallar, però no s'albira una altra alternativa mentre el Govern d'Espanya no s'impliqui en la qüestió. Partint de la idea que la societat basca és la destinatària final dels resultats del procés de pau, que és la seva convivència allò que està en joc, i que té instruments per avançar en aquesta qüestió, aquestes iniciatives no s'han de descartar i poden oferir un canal de desbloqueig.

“ Encara és aviat per determinar quin pot ser el futur dels actuals militants d'ETA en la mesura que l'organització no s'ha dissolt ”

Aquesta és només una part d'una agenda de DDR però queden dues qüestions importants per definir, com són el desmantellament i la reintegració, que afecten dos col·lectius diferents. Un el constitueixen els actuals militants d'ETA i encara és aviat per determinar quin pot ser el seu futur en la mesura que l'organització no s'ha dissolt. Són massa les preguntes i poca la voluntat d'abordar aquesta realitat com per trobar-hi respostes.

Pel que fa a les persones que estan a la presó, es poden diferenciar dos grups. D'una banda, hi ha l'anomenat grup de "Nanclares", unes 30 persones que van començar un procés de desvinculació d'ETA i que han manifestat el rebuig a la violència i han expressat diferents graus de penediment o perdó a les víctimes. Estan empresonades en un centre penitenciari del País Basc i han pogut accedir a beneficis penitenciaris. Duna altra banda, hi ha el col·lectiu de presos EPPK. Segons les darreres dades, es tracta de 385 presos, en comparació als més de 700 l'any 2009, que es troben empresonats a centres situats a més de 400 kilòmetres del País Basc. En relació a aquests darrers, convé fer una distinció clara i deslligar les qüestions relatives al respecte dels seus drets fonamentals de les qüestions relatives a la seva reintegració. Les primeres s'han de garantir sense condicions.

L'allunyament de les persones preses és rebutjat per més del 73% de la ciutadania basca¹ i contravé les regles penitenciàries europees que estableixen que "els interns han de ser destinats a presons situades el més a la vora possible del seu domicili o del seu centre de reinserció social". També és contrari al que s'assenyala a la Llei Orgànica General Penitenciària, que determina que la distribució de les persones empresonades en el mapa penitenciari ha d'estar presidida per la necessitat d'evitar que el compliment de la condemna origini un desarrelament familiar i social motivat per l'allunyament entre la presó i el seu àmbit natural de socialització.

“ Els bloquejos en l'agenda de DDR no han de conduir a la desesperança; la convivència s'està assentant amb molta rapidesa a la societat basca ”

Una altra qüestió és com promoure la seva reintegració. S'ha de partir de què la pròpia Constitució Espanyola assenyala que "les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades cap a la reeducació i la reinserció social". La política penal i penitenciària actual té l'origen en l'àmbit de la lluita contra el terrorisme d'ETA. Ara que aquest s'ha acabat i que la societat basca està afrontant el repte de construir la

convivència sembla lògic que l'estratègia s'adapti per tal que sigui una eina de consolidació de la pau. Tal com assenyalava el Defensor del Poble basc (Ararteko), “resulta necessari un canvi de les pautes que regulen i apliquen el compliment de les penes dels presos d'ETA, assimilant-les als criteris generals que regeixen respecte a les altres persones que estan a la presó.”

La reforma del Codi Penal de 2003 va incrementar les penes per delictes de terrorisme i les condicions per a l'accés a beneficis penitenciaris. La conseqüència ha estat que les persones condemnades per fets posteriors s'enfronten al compliment íntegre de penes de 40 anys de presó que es reduiran a 32 si es compleixen uns requisits molt exigents. El resultat és que, si no hi ha cap canvi, una persona condemnada el 2009, en el millor dels casos, haurà d'estar a la presó fins l'any 2041. La pregunta que cal fer-se és si la convivència al País Basc es pot assentar en aquestes circumstàncies.

Les solucions semblen complicades però existeixen. Seria possible acordar un pla de reintegrament que compti amb el consens d'institucions i partits polítics. La base per aquest pla hauria de ser: 1) que les persones d'ETA preses rebin un tracte en les mateixes condicions que qualsevol altra persona presa, 2) que es tingui en compte l'actual situació en la que la societat basca està caminant cap a la pau i la convivència, 3) que es respecti el dret de les víctimes a la memòria i el reconeixement, i 4) que tot això vingui acompanyat d'un compromís inequívoc de les persones empresonades per una convivència en pau i respectuosa amb les diferències i el pluralisme, així com d'una assumpció de responsabilitat per allò que ha passat.

Tot i això, aquests bloquejos en l'agenda de DDR no han de conduir a la desesperança. La convivència s'està assentant amb molta rapidesa a la societat basca i pot ser el catalitzador que generi les condicions perquè els principals actors comencin a escoltar la voluntat de la ciutadania i a actuar en conseqüència. No hi ha alternativa.

1. Sociòmetre basc 54. Pau i convivència. Març de 2014.

Photography (CC) : Raphael Tsavkko Garcia

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

Cap a un futur compartit

Aitziber Blanco

Facilitadora de processos de diàleg transformatius

La declaració de cessament definitiu de l'activitat armada per part d'ETA, el 20 d'octubre de 2011, tres dies després de la celebració de la Conferència Internacional d'Aiete a San Sebastià, va obrir la porta a un procés de pau que, aquesta vegada sí, semblava irreversible. Va generar una sensació d'alleujament no només a aquelles persones que havien viscut condicionades per la seva amenaça, sinó també a la societat en general, per a la qual la violència havia esdevingut insuportable des de feia dècades. La legalització posterior de Sortu, al seu torn, garantia la representació de tots els projectes polítics i amb això hi havia tots elements necessaris per poder abordar un escenari de procés de pau. Es donaven les condicions mínimes per obrir els diàlegs necessaris adreçats a abordar qüestions com el desarmament d'ETA, la situació de les persones empresonades, la reconciliació i el marc polític de convivència.

No obstant això, els desigs d'avançar en aquesta direcció han estat frustrats per dinàmiques del passat que segueixen pesant en el present: la negació del diàleg per abordar un procés de desarmament ordenat d'ETA, que ha obligat a cercar altres vies com el suport internacional per verificar la irreversibilitat de la seva decisió; la negació del diàleg per revisar i adequar la política penitenciària a l'actual escenari de cessament definitiu de la violència; la manca d'avenços significatius en l'assoliment de consensos polítics al voltant del marc de convivència; i les detencions i judicis polítics a un sector de la societat són alguns exemples d'aquestes dinàmiques que encara persisteixen.

A més, per a una part de la nostra societat tot el que s'ha esmentat anteriorment resulta molt aliè, bé perquè no ho ha viscut de prop, perquè considera que es tracta de

temes que pertanyen a un passat que no és el seu, perquè després del cessament de la violència d'ETA entenen que ja hem assolit la pau, o bé perquè consideren que és quelcom que s'escapa del seu àmbit d'incidència. Sense oblidar que la profunda crisi econòmica és una realitat local que ha modificat l'ordre de les prioritats socials.

“ Tant important com cercar solucions als problemes de convivència és tenir cura de com ho fem; renunciant a dinàmiques d'imposició i exclusió i apostant per la inclusió i la col·laboració ”

Però, malgrat aquest context de dinàmiques antigues i de noves realitats socials, de resistències i dificultats, s'han fet avenços en l'àmbit de la memòria de les víctimes i en el de la convivència o el que s'ha anomenat reconciliació. Aquests passos han estat possibles gràcies a la generositat de moltes persones que han patit de manera directa la violència, gràcies al compromís de ciutadanes i ciutadans anònims, i gràcies al sentit de responsabilitat de les institucions basques. La creació, a començament de 2013, de la Secretaria per la Pau i la Convivència del Govern basc -amb l'objectiu de definir i implementar polítiques públiques de memòria, drets humans, convivència i educació per la pau-, així com el programa per a la Promoció de la Convivència, posat en marxa aquest mateix any per la Diputació Foral de Guipúscoa, són un exemple del compromís institucional en aquest àmbit. Però no són els únics. Perquè, tot i que és cert que durant molts anys han estat els moviments socials els que han liderat les iniciatives de construcció de la pau -que han contribuït a què el respecte pels drets humans i l'ús del diàleg com a mitjà de resolució dels conflictes hagin estat socialment i políticament acceptats-, en aquest nou escenari són els ajuntaments els que assumeixen en gran mesura el lideratge, construint convivència de baix a dalt, treballant a escala local, però pensant a escala global.

Durant els darrers anys s'han posat en marxa diverses experiències, cadascuna ben diferent de les altres però totes elles extremament interessants. Estem parlant de processos que encara estan en marxa, en els que cada municipi s'ha anat adaptant a les necessitats i les realitats locals i el resultat final dels quals és imprevisible. Però són processos en els que el camí emprès, el de l'escolta i el diàleg, també esdevé objectiu. Perquè tan important és cercar solucions als problemes de convivència que vivim com tenir cura de la manera com ho fem. I això suposa renunciar a les dinàmiques d'imposició i exclusió, i implica apostar per la inclusió i la col·laboració. Significa renunciar a resultats efectistes i a curt termini, per apostar per resultats amb un impacte més profund i durador.

Cal recordar que, malgrat que durant anys la societat basca ha viscut en un context de polarització ideològica al darrere del qual hi havia l'exigència de posicionar-se “amb els nostres” o “amb els altres”, en paral·lel s'han compartit espais com els afectius, els lúdics, els culturals, els esportius... Hi havia la necessitat de participar en espais comuns on respirar, relaxar-se i gaudir. Existia un pacte no explícit de parlar solament d'allò que ens unia, per por a la fractura, tot i que no sempre era possible protegir aquests espais i, de vegades, la polarització creuava i atomitzava fins i tot els llocs comuns.

“ Durant molts anys els moviments socials han liderat les iniciatives de construcció de pau però ara són els ajuntaments els que assumeixen en gran mesura el lideratge, construint convivència de baix a dalt ”

Aquí rau la importància dels processos de diàleg local. Perquè aquestes iniciatives que s'estan desenvolupant tant a escala ciutadana com a escala política pretenen no només reconstruir els llocs comuns, sinó crear espais on, ara sí de manera explícita, s'abordi tot allò que ens pesa, que ens fa mal i ens enfronta. I per a fer-ho es pren com a

punt de partença allò que ens uneix: el desig de millorar la convivència, de poder expressar en llibertat els punts de vista diversos i fins i tot antagònics, de ser escoltades i escoltats amb respecte i sense ser agredides. Per aquest motiu, en aquestes iniciatives, tenir cura de l'espai i del procés de diàleg pròpiament dit adquireix una importància vital.

En aquest sentit, la presentació de la iniciativa Glencree¹, el mes de juny de 2012, va ser una font d'esperança i d'inspiració. Després de cinc anys de treball discret i confidencial, víctimes de diferents violències van donar a conèixer els seu particular procés de diàleg. Van relatar com des del coneixement mutu, van ser capaces de reconèixer-se i de fer seu el sofriment aliè, més enllà de les divergències ideològiques legítimes.

Els diferents processos de diàleg que s'estan duent a terme a l'àmbit ciutadà estan construint, cadascun al seu ritme, els seu propi recorregut i suposen un exercici de convivència real i vivencial amb aquells que encara percebem com "els altres". I encara que no representen absolutament tota la pluralitat de la societat (en els processos de l'àmbit polític sí que hi participen tots els representants polítics de l'ajuntament), aquestes iniciatives sí que són representatives d'aquesta. Entre els perfils que es poden trobar en aquests diàlegs locals coincideixen, cara a cara, persones que han patit la violència de manera directa, d'altres que han estat "agents actius del conflicte", gent que ha patit o pateix persecució i amenaça de caires molt diferents, responsables polítics, sindicals, institucionals, del món empresarial, de l'església, així com ciutadanes i ciutadans que han sentit que les seves vides i relacions han estat condicionades per tot el que ha passat. En definitiva, són persones que, des de la seva pròpia experiència, han decidit assumir el compromís social de contribuir a la convivència del seu municipi en un context paradoxalment difícil, en el què es percep la desafecció social.

“ Els processos de diàleg local van construït espais comuns i generant un moviment des de la

base en el marc de la convivència ”

En un primer moment la discreció ha estat imprescindible, encara més en un panorama d'absència de consensos polítics, en el que la por a ser manipulat o utilitzat per l'altre adquireix un gran pes, on la càrrega de la nostra pròpia història i de l'entorn més proper ha impedit, durant molt de temps, tenir empatia amb el sofriment de qui estava més lluny dels nostres plantejaments polítics, on apropar-se a l'altre s'ha entès com una traïció al nostre grup de referència i al seu patiment o com una renúncia als propis plantejaments ideològics. Per això, en aquests processos la discreció ha estat imprescindible per tenir cura de l'espai, per tal de generar les condicions necessàries de seguretat i confiança que han permès parlar amb honestedat i llibertat; posar en dubte certituds que fins ara han estat inamovibles basades en bona mesura en el mutu desconeixement i els estereotips construïts; escoltar de manera profunda per tal d'entendre malgrat no compartir; explicitar els propis límits i reconèixer els límits aliens; cercar solucions diferents a les pròpies però que tinguin alguna cosa de cadascun i cadascuna. Aquesta confiança ha anat permetent, en definitiva, renunciar als resultats previstos i apostar pel procés i la col·laboració.

Algunes d'aquestes experiències ja estan veient la llum, com és el cas d'Errenteria, una icona del passat que ara simbolitza el futur en la veu del grup de diàleg que ha estat treballant aquests darrers anys al municipi: “Hem pogut compartir les nostres vivències més profundes, ens hem sentit escoltades i escoltats amb respecte, hem sentit que ens creien, ens hem sentit reconegudes i reconeguts i hem estat capaços de transitar pel camí de l'empatia fins fer nostre el dolor de l'altre”. L'impacte social d'aquestes iniciatives municipals és difícil de mesurar, però seguint amb l'exemple d'Errenteria, i tal com els seus protagonistes ho van expressar, alguns dels consensos polítics assolits al si de l'ajuntament en matèria de convivència no haurien estat possibles sense l'existència d'aquest espai de diàleg ciutadà.

Quasi cinc anys després de la declaració de cessament definitiu de l'activitat armada per part d'ETA, a falta d'avenços en les altres grans matèries, els processos de diàleg local van construïnt espais comuns i generant un moviment des de la base en el marc de la convivència. Tant de bo aquestes experiències es multipliquin i contribueixin a

posar les bases d'un futur compartit.

1. Sobre l'experiència Glencree, s'ha publicat el llibre *Ondas en el agua*, de Carlos Martin Beristain, Galo Bilbao i Julián Ibáñez (ICIP i Angle Editorial), disponible en pdf i ePub.

Photography (CC) : birasuegi

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

De la confrontació total a unes relacions “normalment conflictives”

Pedro Ibarra

Catedràtic de Ciència Política de la UPV/EHU

La violència política al País Basc, durant els llargs anys de violència liderada per ETA, va provocar polarització política i social. Atesa la complexitat de l'anàlisi que exigeix la confrontació social –una anàlisi molt més matisada i molt més desenvolupada- resulta poc encertat afirmar que es va donar un procés de polaritzada confrontació entre dues comunitats. No obstant això, la polarització política sí que va ser molt més evident i ens referirem a aquesta exclusivament a les línies que segueixen a continuació.

El final de la violència al País Basc ha desactivat la polarització política existent i, avui en dia, aquesta ha minvat sensiblement pel que fa a l'enfrontament entre partits polítics. Però vegem en primer lloc com va funcionar en els temps de la violència.

Tant pel que fa al discurs com en el debat parlamentari, no van ser iguals ni el grau ni les raons de radicalització de cada partit en l'escenari polític. Els grups polítics lligats o que formaven part de l'Esquerra Abertzale (d'ara endavant EA) van exercir, en general, el seu habitual i quasi constitutiu discurs exclusiu, excloent i maniqueu. Però, a més, en particular, i en la mesura que l'EA va tolerar, legitimar, sostenir i donar suport a (es poden escollir el o els verbs més adients) la violència d'ETA, es va veure obligada a articular un discurs equivalent a l'exercici d'aquesta violència. És a dir, l'EA es va veure abocada a establir un discurs de desqualificació de l' "altre", dels altres partits –i també de l'Estat- suficientment omnicomprensiu i total per poder compensar d'aquesta manera la seva justificació (o tolerància) de la violència. L'argumentació funcionava més o menys així: la violència podia ser negativa però s'havia d'entendre, i fins i tot s'havia de tolerar, en la mesura que no era pitjor que la maldat dels altres partits que la

condemnaven. L'assignació d'aquesta maldat absoluta amb la seva funció compensatòria s'articulava a través de dos fronts.

“ L'enfrontament entre partits durant els anys de la violència va ser absolut; el rebuig a tot el que provenia de l'esquerra abertzale es va fonamentar en l'estratègia de la contaminació ”

El primer front tenia un caràcter més essencialista: els altres partits per definició –inclosos els altres partits nacionalistes bascos- sempre duen a terme polítiques negatives en tots els camps (social, cultural, econòmic, etc). Per tant, la seva maldat congènita deslegitimava la seva crítica, inclosa la de la violència d'ETA. La segona estratègia discursiva era més instrumental: aquests partits –novament inclosos els partits bascos- donen suport, toleren, legitimen la política opressora i criminal suposadament antiterrorista del Govern espanyol. Per tant, aquests partits tampoc tenen legitimitat a l'hora de criticar la violència d'ETA en la mesura que participen de les altres polítiques repressives violentes; al seu torn, la repressió de la violència d'ETA la justifica o almenys la fa comprensible.

L'enfrontament entre partits durant els anys de la violència va ser absolut; de l'Esquerra Abertzale respecte a la resta de partits. Però si el grau de desqualificació de l'EA en nom d'aconseguir la deslegitimació compensatòria dels partits era molt forta, la resposta d'aquests partits davant de l'EA tenia una contundència i una extensió desqualificadora similars. El rebuig i la crítica a fons en tots els continguts i propostes que provenien de l'EA es van fonamentar en l'estratègia de la contaminació. Tot allò que prové i demanda l'Esquerra Abertzale –sense excepcions- és i ha de ser negatiu i rebutjable en la mesura que prové d'una organització que justifica la violència.

Però també, i per causa de la violència al si dels altres partits, es va radicalitzar la confrontació. Els partits constitucionalistes –Partit Socialista i Partit Popular- desqualificaven sistemàticament i en tot el Partit Nacionalista Basc (PNB) per no ser

prou contundent tant a l'hora de condemnar la violència d'ETA com en les mesures polítiques i policials per acabar amb aquesta. Tot i que potser es feia d'una manera més moderada, s'utilitzava la mateixa estratègia de contaminació aplicada a l'EA.

La violència va donar així mateix un argument per a la confrontació ideològica de fons. En general, es va demonitzar el nacionalisme basc, va ser declarat rebutjable i menyspreable en la mesura que la violència era la seva inevitable expressió. De la mateixa manera, des del PNB, sense cap matís ni excepció, es van desqualificar els partits constitucionalistes amb l'argument de la violència, al·legant la radicalitat i els excessos dels governs constitucionalistes en la repressió.

“ A partir del cessament definitiu de la violència la confrontació i el debat entre partits es porta a terme sense desqualificacions totalitzadores prèvies ”

Aquesta polarització entra en una fase de declivi a partir del cessament definitiu de la violència per part d'ETA. Cessament definitiu, no dissolució, cosa que fa necessari un petit parèntesi reflexiu. A aquestes alçades resulta molt poc comprensible la continuïtat d'ETA. Sembla que l'única raó d'aquesta continuïtat és que ETA segueix creient que pot negociar la seva autodissolució a canvi de l'alliberament dels seus presos. Una pretensió que, des de fa molts anys, resulta absolutament inviable i que, una vegada més, dona arguments a favor de l'afirmació que ETA va perdre tot sentit de la realitat fa molts i molts anys.

Sens dubte, aquesta crisi de la polarització és deguda a que ni l'EA necessita ja el seu discurs equivalent i compensatori, ni els altres partits necessiten l'estratègia política de contaminació que abans s'ha assenyalat. En conseqüència, la confrontació i el debat entre els partits es duu a terme sense desqualificacions totalitzadores prèvies. És rellevant destacar que el mateix ús del discurs nacionalista entra en una fase de desactivació. Indicàvem que l'acusació al nacionalisme basc duia incorporada

l'acusació de ser partidari, tolerant o ajudant de la violència. La contaminació era total. Ara ja no és així. Però allò que interessa destacar no és només que va desapareixent l'argument contaminador antinacionalista, sinó que es genera una notable moderació i també disminució de la reivindicació nacionalista independentista. Semblaria com si la desaparició de la violència no solament desactivés la virulència de l'exigència nacionalista, sinó que reduís la mateixa demanda.

Avui el debat entre partits s'articula a partir de propostes polítiques, socials i culturals concretes que formula cada formació. Per aquest motiu les possibilitats d'acord (en alguns casos estables) entre uns i altres augmenten sensiblement i, en conseqüència, entrem en un escenari de normalització en la confrontació política.

On sí que segueix existint un cert grau de polarització és en el supòsit de les conseqüències de la violència. Fem referència als presos d'ETA; a la dissolució d'ETA; a la reparació dels danys causats, i a la necessitat de processos de reconciliació entre grups especialment afectats per la violència. Fent un nou parèntesi, cal aclarir que no ens referim a un procés d'enfrontament derivat d'un procés de pau que no s'ha tancat o que s'ha tancat de manera insatisfactòria. Convé recordar que, al marge de la retòrica, la fi de la violència d'ETA no ha estat deguda a cap procés ni acord –ni res que se li assembla– de pau. Prové d'una decisió unilateral sense cap contraprestació.

“ El final de la violència va provocar una notable disminució de la polarització política; s'ha passat d'un escenari de confrontació total a unes relacions *normalment conflictives* ”

Això implica que en l'actual debat polític apareguin enfrontaments que, en certa mesura, augmenten la polarització només sobre com resoldre el tema d'aquestes conseqüències. La posició de l'Esquerra Abertzale és dèbil perquè no pot argumentar a favor de determinades mesures compensatòries a la concessió del cessament de la violència –presos, per exemple-. I aquesta debilitat és recordada i utilitzada pels altres

partits en la seva confrontació amb l'EA. Al mateix temps, se segueix demonitzant i utilitzant en part l'estratègia de contaminació de l'escenari anterior, atès que es considera que el reconeixement absolut de l'error i el dany causat per part de l'EA pel seu suport a ETA és l'única forma perquè entri en igualtat de condicions en el debat polític. Segueix, doncs, existint la tendència a desqualificar qualsevol proposta o reivindicació que provingui del nacionalisme radical per tal com les seves organitzacions polítiques segueixen, ara per omissió, legitimant indirectament aquesta violència històrica.

Des de l'altre costat, des del discurs de l'EA, les possibilitats de desqualificació e relació a les conseqüències de la violència resulten menys operatives. En aquest moment és poc útil per la seva estratègia fer referència a una maldat congènita de partits -dels altres partits- pel fet que no solucionin les conseqüències de la violència, perquè avui dia resulta evident que, excepte el PP i el seu govern corresponent, la resta de partits estan intentant posar en marxa els processos per solucionar les conseqüències.

En síntesi, es pot afirmar que el final de la violència d'ETA va provocar una notable disminució del procés de polarització interpartidista que tenia lloc al País Basc. S'ha passat de l'existència d'un escenari de confrontació total a unes relacions *normalment conflictives*. Tan sols alguns debats sobre les conseqüències de la violència han suposat, en alguns casos i per part d'alguns partits, el manteniment d'alguns focus de polarització.

Photography: Public Domain Daniel van der Ree

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

Una mirada feminista a la construcció de la pau

Irantzu Mendia

Professora del Departament de Sociologia UPV/EHU i investigadora d'HEGOA

En aquests anys d'esforços renovats a Euskal Herria per avançar cap a la pau i la normalització política, hi ha la consciència entre dones basques de diferents sectors que la definició d'unes noves bases de convivència ha de passar per la denúncia de les vulneracions dels drets humans de les dones en el context de la violència passada i present, per poder parlar d'una pau justa i amb equitat de gènere. Tanmateix, es tracta d'una reivindicació encara poc articulada col·lectivament, poc coneguda i compresa en la seva pertinència i, fins i tot, en alguns casos, rebutjada. La incomprensió i el rebuig vénen de la mà d'una interpretació de la realitat en la qual, de manera general, no es percep cap connexió entre l'anomenat "conflicte basc" i les relacions de gènere en la nostra societat.

La incapacitat per veure aquesta connexió no es dona només aquí, sinó que és un tret característic de la gran majoria d'anàlisis sociopolítiques que es realitzen sobre els conflictes violents a qualsevol part del món. Fa dècades que el feminisme ha criticat l'exclusió del gènere com una de les variables fonamentals en l'anàlisi dels conflictes. Des de la perspectiva de les Relacions Internacionals, Cynthia Enloe, per exemple, assenyala que els debats prioritzats per la comunitat acadèmica i política formen part de les narratives dominants que ignoren les respostes alternatives que ofereix el gènere en la caracterització i explicació dels conflictes¹.

Davant això, llegir la realitat des d'una mirada feminista suposa tenir en compte les relacions de gènere com una dinàmica rellevant dels conflictes, així com també de la seva transformació. En aquesta línia, forma part dels èxits del feminisme haver generat

un consens internacional –cristal·litzat en la Resolució 1325 de les Nacions Unides– sobre una cosa que hauria de resultar una obvietat: que els homes i les dones es veuen afectats de manera diferent per la violència col·lectiva, que hi ha conseqüències dels conflictes que són específics de gènere, i que és necessària la participació de les dones en tot procés de pau.

“ Llegir la realitat des d’una mirada feminista suposa tenir en compte les relacions de gènere com una dinàmica rellevant dels conflictes i la seva transformació ”

A Euskal Herria ens falta encara recorregut en la reflexió sobre la participació sociopolítica de les dones en la història recent del nostre país. Quan les dones han estat visibilitzades en el conflicte, ho han estat fonamentalment com a familiars (mares, esposes o nòvies, germanes, filles...) de víctimes directes de la violència². En alguns casos han tingut notorietat dones integrants d’ETA, de les quals s’han fet estudis, en el passat i en l’actualitat, sobre la seva opció i participació en la violència. Així mateix, comptades dones membres de diferents partits polítics han tingut un cert lloc en l’escenari politico-institucional dominat pels homes i molt masculinitzat en les seves formes, llenguatges, dinàmiques i aspectes simbòlics. Encara és menor el reconeixement social i institucional de les dones basques com a víctimes directes de la violència de motivació política (assassinades, ferides, segrestades, torturades, violentades sexualment, perseguides, detingudes, empresonades...), així com en qualitat de subjectes polítics en la lluita per la pau i per una sortida dialogada del conflicte.

D’una banda, conèixer la veritat sobre les vulneracions de drets humans de les dones a Euskal Herria, ja sigui com a víctimes directes i indirectes, requereix de dades quantitatives desagregades per sexe, per tenir la dimensió real del que han viscut, així com de dades qualitatives que aprofundeixin en els nivells i àmbits de l’afectació de la violència, els impactes de la qual, a més de físics, són també de tipus psicològic,

familiar, afectiu, social i econòmic. Es tracta d'una qüestió rellevant en la mesura que, com he esmentat, l'experiència de la violència difereix de dones a homes atès que l'organització patriarcal de la societat determina condicions de vida materials i simbòliques diferents –i desiguals– per a unes i altres.

D'altra banda, com a subjectes polítiques a favor de la pau a Euskal Herria, en el passat i en el present ha estat molt nombrosa la presència de dones en associacions, plataformes i moviments de base que han treballat pel final de la violència. Així i tot, es tracta d'espais mixtos en els quals la dimensió de gènere del conflicte no ha estat un eix d'anàlisi i en els quals no s'han donat confluències amb col·lectius del moviment feminista.

“ La violència de motivació política ha anat remetent però no hi ha hagut un cessament de les expressions violentes i discriminatòries contra les dones ”

Com a iniciativa pròpia de dones, una experiència que va adquirir especial ressò mediàtic i un suport social considerable va ser la Plataforma Ahotsak (2006), constituïda per dones dels principals partits polítics en aquell moment (a excepció del Partit Popular), i a la que es van sumar després altres dones de diferents sectors, com ara sindicats, universitats i moviment feminista. D'Ahotsak en va sortir un consens al voltant de diverses premisses centrals: a) la pau com a exigència col·lectiva i prioritat política; b) la legitimitat de tots els projectes polítics sense excepció; c) el compromís de respecte per la decisió de la societat basca sobre la transformació, canvi o manteniment de l'actual marc jurídic-polític i, com a proposta específica del moviment feminista, d) l'afirmació del dret de les dones a participar en tots els espais de decisió relacionats amb la resolució del conflicte³.

Aquest últim acord és un principi d'acció central que ha sustentat iniciatives posteriors com Emagune⁴, que neix el 2014 com a punt de trobada entre dones de la Universitat

del País Basc/Euskal Herriko Unibertsitatea i d'altres sectors de la societat basca; participen a títol individual, amb l'objectiu d'obrir un espai de reflexió entorn de les aportacions que podem fer en la nova conjuntura després del cessament definitiu de l'activitat armada d'ETA el 2011.

A Emagune el feminisme és valorat com un instrument fonamental d'anàlisi i de transformació social, ja que ens ajuda a qüestionar els referents imposats, reafirmar-nos, identificar opressions, solidaritzar-nos entre dones, i donar sentit al que pensem i experimentem. Per això ho considerem com una perspectiva necessària en la interpretació del conflicte i del que implica viure en una societat democràtica i en pau.

Emagune és un nou esforç de dones basques per avançar cap a un diagnòstic més ampli i polièdric del "conflicte basc". Durant dècades, aquest ha centrat pràcticament tota l'atenció política i social, i ha tendit a relegar a un segon pla altres situacions conflictives que també generen violència i que, tanmateix, no han estat abordades de la mateixa manera ni considerades tan rellevants.

“ El feminisme ens ajuda a qüestionar els referents imposats, reafirmar-nos, identificar opressions, solidaritzar-nos entre dones i donar sentit al que pensem ”

En el camí d'ampliació i complexitat del diagnòstic, un aspecte destacat de la reflexió conjunta és que les desigualtats de gènere continuen sent una constant en la nostra societat. Mentre que la violència de motivació política ha anat remetent en els últims anys, no hi ha hagut un cessament de les expressions violentes i discriminatòries contra les dones. El masclisme és així un factor que no només ha determinat l'experiència del conflicte de les dones basques, independentment de quins hagin estat els seus àmbits de participació en el mateix, sinó que actualment es manté com un obstacle i una amenaça fonamental per a la pau i la convivència.

Això ens situa en la necessitat de buscar vincles i continuïtats entre la violència contra les dones associada al conflicte polític i la violència que, de manera general, relacionem amb les desigualtats de gènere i el masclisme. Es tracta d'una línia de pensament que va de bracet amb el convenciment que consolidar la pau i la convivència passa per un aprofundiment democràtic en tots els àmbits de relació (interpersonal, comunitari, laboral, politico-institucional...), i que una efectiva participació de les dones basques té relació directa amb la redistribució de poder en la nostra societat.

Des de la meua perspectiva, per a aquest aprofundiment democràtic i redistribució de poder, tota iniciativa de dones basques per la pau tindrà impacte i interès estratègic en la mesura que contribueixi a reforçar el moviment feminista com a subjecte polític en la presa de decisions sobre el conflicte, les seves conseqüències i la construcció d'una societat sense violència en el seu sentit més ampli.

1. Enloe, Cynthia (2005): "What if Patriarchy is 'the Big Picture'? An Afterword", a Mazurana, Dyan, Angela Raven-Roberts i Jane Partart (eds.): *Gender, Conflict and Peacekeeping*, Rowman&Littlefield Publishers, Lanhan, 280-283.

2. Ja sigui de víctimes d'ETA, de les Forces de Seguretat de l'Estat i de grups parapolicials i d'extrema dreta. Vegeu el detall dels diferents actors que han estat responsables de fets de violència en l'*Informe-base de vulneraciones de derechos humanos en el caso vasco (1960-2013)*, realitzat per encàrrec de la Secretaria General de Pau i Convivència del Govern Basc. Es tracta d'un informe preliminar que recull dades quantitatives i que està carregat de referències a la necessitat d'una major investigació.

3. La ruptura de la treva el 2006 va tornar a tensar les relacions entre els partits polítics i va aguditzar la pressió per al retorn a actituds immobilitistes en relació al conflicte. Malgrat la seva rellevància, progressivament l'experiència i els acords d'Ahotsak van perdre protagonisme polític i mediàtic.

4. Emagune significa lloc o espai de dones.

Photography : Raphael Tsavkko Garcia

© Generalitat de Catalunya

RECOMANEM

Materials i recursos d'interès recomanats per l'ICIP

Web

Museo de la Paz de Gernika

La Guerra Civil va ser un episodi sagnant que encara no ha acabat de cicatritzar. Un dels indrets on la virulència de la guerra va ser més manifesta va ser a Gernika, una localitat del País Basc que va patir un terrible bombardeig de l'aviació alemanya i italiana l'abril de 1937. Amb l'objectiu de no perdre la memòria d'aquell fet ni del període, l'any 1998 es va inaugurar el Museo Gernika, que recollia la història de la vila, del bombardeig i del context en què es va produir.

L'any 2003, després de la realització d'un nou projecte museogràfic, el museu es va convertir en la Fundación Museo de la Paz de Gernika. La seva missió, més enllà de les tasques que ja s'estaven duent a terme, es va centrar en la difusió de la cultura de pau. El museu va ampliar el seu objectiu a conservar, exposar, difondre, investigar i educar el visitant en les idees bàsiques de la cultura de pau sense deixar de banda el vessant històric i de memòria del municipi.

Per complir amb aquesta tasca, el museu ofereix al públic una exposició permanent al voltant de tres preguntes clau: què és la pau?, què va passar a Gernika en un moment d'absència de pau?, i què passa actualment amb la pau al món? A banda d'aquesta exposició, l'activitat del museu inclou exposicions temporals i itinerants, publicacions pròpies, congressos i tallers educatius, entre d'altres.

El Museo també compta amb un Centre de Documentació sobre el Bombardeig de Gernika, un servei públic especialitzat impulsat per l'ajuntament de la localitat amb

l'objectiu de recopilar i inventariar tot el material escrit, gràfic i audiovisual sobre el bombardeig del 26 d'abril de 1937 que hi pugui haver arreu del món. El centre està obert a tots els investigadors i persones interessades en el fons documental per conèixer en profunditat els fets concrets ocorreguts en el bombardeig, però també durant la guerra i l'exili.

El lloc web del centre compta amb una explicació detallada dels bombardejos que va patir la ciutat, les conseqüències materials i personals per als seus habitants, la posterior ocupació per part de les tropes franquistes i un breu resum dels primers passos cap a la reconciliació. També al web es poden consultar les activitats programades tant pel museu com pel centre d'investigació, així com les darreres investigacions en què participa l'equip del centre. A més, hi ha l'opció de realitzar una visita virtual pels diferents espais del museu.

Web

Uharan

El març de 2015, el moviment social Lokarri per la pau i la convivència al País Basc es va dissoldre després de nou anys de trajectòria. L'organització havia complert els seus objectius amb el final de la violència d'ETA i l'assentament d'un procés de pau que considerava irreversible. Alhora que es va fer públic el final de Lokarri, els seus membres també van anunciar que continuarien treballant per la reconciliació i la convivència amb una nova entitat que recollís el llegat assolit fins aleshores.

Així va ser com a finals de 2015 va néixer Uharan, una nova organització que vol fomentar el paper de la societat basca en la pacificació i la convivència. El nom de l'entitat, que en basc significa "A l'estela", posa de manifest el desig de continuar amb la filosofia de Lokarri però des d'una altra perspectiva que no s'emmarca en els moviments socials habituals. Uharan vol crear un espai per a la participació de la societat aprofitant la xarxa teixida per la seva predecessora i mantenir contactes amb experts i organitzacions locals, estatals i internacionals que treballen en l'àmbit de la convivència i els drets humans.

Tot i la seva curta edat, Uharan compta amb una setantena de voluntaris, la majoria dels quals ja tenien experiència prèvia com a membres de l'anterior organització. Al web

de l'entitat es poden consultar les activitats que organitzen així com notícies i esdeveniments relacionats amb la pau i la resolució del conflicte basc, com festivals de cinema, publicacions d'informes o jornades de treball, entre d'altres. Des del portal també s'ofereix la possibilitat de registrar-se per rebre el butlletí informatiu mensual per conèixer les diferents opcions de participació en activitats relacionades amb el procés de pau.

A banda del butlletí mensual, l'organització també elabora trimestralment reculls informatius amb anàlisis sobre la situació dels processos de pau al País Basc per a la xarxa estatal i internacional d'entitats i experts que ja mantenien relació amb Lokarri. Anualment, celebrarà un seminari o conferència per debatre sobre temes clau en l'àmbit de la reconciliació i la convivència. L'objectiu és que aquestes trobades siguin plurals, aconseguixin fomentar la participació de la ciutadania i ofereixin conclusions útils per al procés de pau.

Llibre

***Ondas en el agua*, de C. Martin Beristain, G. Bilbao i J. Ibáñez**

Ondas en el agua exposa l'experiència de Glencree, una ciutat d'Irlanda del Nord on un grup d'una trentena de víctimes de ETA, els GAL, Batallón Vasco Español (BVE) i de les Forces de Seguretat de Estat es van reunir entre 2007 i 2012 amb un objectiu clar: diàleg i pau. Escrit per autors clau en el procés de pau com Carlos Martin Beristain, Galo Bilbao Alberdi i Julian Ibáñez de Opacua, que van formar part del propi equip dinamitzador de Glencree, *Ondas en el agua* transporta al lector al procés de reconeixement mutu amb un missatge constructiu i positiu.

L'obra es compon de dos prefacs, un signat pel professor Rafael Grasa, i l'altre per Txema Urkijo, assessor en polítiques de terrorisme i víctimes del govern basc entre 2002 i 2014. El llibre consta de quatre capítols i tres annexos amb documentació pràctica del procés.

El primer capítol parla de com es va configurar la iniciativa Glencree, qui hi anava a participar, com es va configurar el disseny i com es van superar els problemes del context i la incertesa. El segon, més curt, se centra en el procés metodològic de la iniciativa i en la seva importància per aconseguir resultats favorables. El tercer capítol

és una anàlisi de la consecució del projecte, el pes de les experiències viscudes, la identitat de “víctima”, el treball de l’empatia i la voluntat de difondre l’experiència. Per últim, el quart capítol correspon a la conclusió del llibre i es basa en una petita síntesi de la iniciativa i una exposició de les lliçons apreses per tal que serveixin d’inspiració a altes processos de reconciliació.

Ondas en el agua és el número 15 de la col·lecció digital “Eines de pau, seguretat i justícia”, editada per l’ICIP i Líniazero. L’obra es pot trobar a la pàgina web de l’ICIP en format pdf i ePub.

Documental

Víctimes, veritat i reconciliació

El documental *Víctimes, veritat i reconciliació*, del programa Latituds de Televisió de Catalunya, narra l’experiència de Glencree mitjançant el testimoni de dues de les participants en les reunions secretes organitzades a Irlanda del Nord entre 2007 i 2012.

Les experiències de Carmen Hernández i Axun Lasa són un mirall de com persones que mai s’haguessin dirigit la mirada pel carrer, aconseguen plorar juntes i reconèixer el patiment mutu en aquesta ciutat irlandesa. Les dues protagonistes, Carmen i Axun, han patit el conflicte basc des de perspectives totalment oposades. Carmen és viuda de Jesús Mari Pedrosa, regidor del PP a Durango assassinat per ETA, mentre que Axun va perdre el seu germà acusat de terrorisme a mans dels GAL.

Ambdues contenen com gràcies a l’experiència de Glencree s’han pogut posar en la pell de l’altra i han pogut comprendre com el dolor no entén de bàndols. Elles demanen un reconeixement de tots aquells que han patit per igual, per tal de millorar la convivència de les futures generacions i poder teixir una societat basada en l’empatia i la identificació en l’altre.

Al documental, produït per l’ICIP, també hi intervé Carlos Martín Berinstain, coordinador de la iniciativa Glencree, i Jordi Palau-Loverdos, qui ha participat en molts projectes de pau i reconciliació com en el procés de pau de Ruanda. Ambdós reconeixen que als processos de pau i de reconstrucció sí que és possible prendre guies comunes, sempre començant per la creació de Comissions de la Veritat i apostant per l’apropament de

persones. El documental es complementa amb aquesta guia didàctica per treballar els conceptes de víctimes, veritat i reconciliació a les aules.

Documental

¡Cuánto habría llorado mi padre!

A partir de les narracions de persones que van viure la postguerra espanyola a Villabona, una petita localitat de Guipúscoa (País Basc), el documental *¡Cuánto habría llorado mi padre!* (2014), dirigit per Bertha Gaztelumendi, explica com era la vida en aquella època i com es va reconstruir la convivència entre els bàndols dels vencedors i els vençuts de la Guerra Civil.

La finalitat del treball, de 41 minuts de durada, és transmetre la memòria dels fets i aprendre del que va ocórrer. La directora agafa com a hipòtesi que la convivència es pot restituir, ja que al poble no hi havia una ruptura entre els habitants com a conseqüència de la guerra. Partint d'aquesta base, el documental plasma com els veïns van aconseguir reconstruir el teixit social sense cap ajuda externa.

En el procés d'elaboració del film també es va voler implicar els joves del poble, en molts casos desconexors de què va passar durant la Guerra Civil i el franquisme. Per aquest motiu, se'ls va concedir el rol d'entrevistadors perquè els protagonistes els hi expliquessin cara a cara les seves vivències i les de les seves famílies.

A banda de recuperar la memòria històrica i transmetre-la a generacions futures, el documental vol servir com a model per dur a terme processos semblants en altres poblacions basques. El programa Zaharrak Berri de la Diputació de Guipúscoa per a l'impuls de la recuperació de la memòria ha preparat un manual per oferir orientació a grups que vulguin emprendre un projecte similar al del documental.

Bertha Gaztelumendi, periodista basca amb més de 25 anys d'experiència en els mitjans de comunicació, està especialitzada en estudis de pau i resolució de conflictes. *¡Cuánto habría llorado mi padre!* és el seu segon documental, després de la seva primera experiència com a directora a *Mariposas en el Hierro*, sobre l'impacte de la violència en les dones i el seu potencial com a constructores de pau.

TRIBUNA

Buenaventura, víctimes del desenvolupament

Xavier Sulé

Periodista

Ha patit la guerra del país en carn pròpia. També les conseqüències del narcotràfic. Avui és la violència neoparamilitar la que continua atemorint aquesta ciutat del Pacífic colombià. Moltes de les seves comunitats afrodescendents la relacionen amb la presència de grans megaprojectes portuaris que necessiten aquest territori per a la seva expansió i una de les empreses implicades té la seu a Catalunya.

Per la seva localització estratègica, a la vora del Pacífic i a una distància de només 115 quilòmetres de Cali, Buenaventura s'ha convertit en un lloc clau per al desenvolupament econòmic de Colòmbia i que es vol consolidar com un dels grans ports d'Amèrica Llatina. En concordança amb els Tractats de Lliure Comerç ja signats i amb la conformació de l'Aliança del Pacífic, el país fa temps que posa tot el seu esforç a posicionar la connexió comercial de l'interior colombià amb els principals ports d'Àsia i els Estats Units. Es diu que avui passen per aquí el 60% de les mercaderies que entren i surten de Colòmbia.

Buenaventura existeix com a port, però no com a ciutat. Només cal veure les pèssimes condicions de vida dels seus habitants que contrasten amb la gran quantitat de megaprojectes impulsats a la ciutat, tots ells relacionats amb l'expansió portuària. I mentre el port de Buenaventura creix per millorar la competitivitat del país, la ciutat que l'alberga viu sumida en una pobresa vergonyant i conviu amb nivells de violència alarmants. Aquí la població mai ha estat una prioritat. A més, a diferència d'altres ports del món, a Buenaventura l'activitat portuària no té lligams amb l'economia local. Els béns que arriben a Buenaventura per ser exportats o importats travessen simplement

la ciutat. La taxa d'atur se situa entorn al 40 per cent.

“ Mentre el port de Buenaventura creix, la ciutat que l'alberga viu sumida en una pobresa vergonyant i uns nivells de violència alarmants ”

La situació social de Buenaventura ha estat llargament denunciada i repetidament diagnosticada però, lluny de millorar, segueix empitjorant dia rere dia. No hi ha hagut inversió ni en educació ni en salut; l'hospital públic va ser fins i tot tancat i la taxa de pobresa arriba al 80 per cent.

La violència

A la situació d'empobriment se suma la guerra que viu la regió i la ciutat des de fa quinze anys. El narcotràfic i el conflicte armat hi van arrelar primer amb l'arribada de la guerrilla de les FARC i més tard, dels grups paramilitars, reconvertits avui en bandes criminals conegudes com Los Urabeños o La Empresa. El conflicte armat ha deixat a la ciutat més de 2.000 morts en els últims cinc anys, a més de milers de desplaçats i centenars de desapareguts.

I encara que la violència ha minvat una mica, els anomenats grups neoparamilitars segueixen imposant la seva autoritat en molts barris, establint un ferri control social, cobrant impostos i extorsionant. El cim de la seva estratègia van ser fins fa poc temps les anomenades *casas de pique*, habitatges repartits per tota la ciutat on portaven a les víctimes per esbocinar-les.

Però no només ha estat la guerra. Molts es pregunten el per què de tanta violència i si aquesta té alguna relació amb l'expansió portuària de la ciutat. El senador Alexander López, del progressista Polo Democrático, està segur que sí. “El que s'està generant a Buenaventura és un escenari de terror perquè la població abandoni el territori. De les 340.000 persones que té el municipi, més de 140.000 han estat desplaçades en els últims vint anys. La majoria habitaven als barris de baixamar, el lloc on es ve construïnt

la infraestructura portuària”, afirma. Moltes organitzacions socials de la ciutat també estan convençudes que aquesta violència respon a interessos empresarials i que els paramilitars només fan la feina bruta.

Un mar de megaprojectes

La Societat Portuària de Buenaventura, hereva de la privatitzada Ports de Colòmbia, controla encara el 70 per cent de les mercaderies que passen per la ciutat. Però, des de fa alguns anys, han arribat a Buenaventura els grans operadors portuaris del món. Un és l'espanyol Terminal de Contenidors de Buenaventura (TCBUEN), filial de l'empresa Grup Marítim Terminal de Contenidors de Barcelona (Grup TCB) amb seu a la capital catalana.

Què fa una empresa catalana fent negocis enmig de tanta barbàrie? Aquesta va ser la pregunta que va moure a la Taula Catalana per la Pau i els Drets Humans a Colòmbia a realitzar un informe sobre l'actuació d'aquesta empresa a la ciutat colombiana. L'informe¹ qüestiona l'actuació de l'empresa i considera que la seva inversió a Buenaventura s'ha desenvolupat en un context de greu violació dels drets humans. També assenyalava que l'activitat de TCBUEN ha fet inviable la vida als barris de la Immaculada i Santa Fe, adjacents al projecte. La Taula recorda, a més, que l'empresa no va realitzar cap consulta prèvia amb les comunitats.

“ Són moltes les veus crítiques que sostenen que fer un port de matèries inflamables enmig d'una ciutat és una autèntica aberració ”

La líder comunitària Rocío del Pilar Segura, veïna de la Immaculada, viu a només vint metres de TCBUEN separada per un mur. Segons Segura, l'empresa no els deixa dormir perquè el soroll que genera el moviment de càrrega i descàrrega és insuportable. També diu que les vibracions ocasionen esquerdes a les cases i que l'empresa va prometre donar feina a molta gent de la comunitat i després no ho va complir. Els veïns i veïnes afectades es queixen també de la pèrdua dels espais comunitaris recreatius i de la

inseguretat vial que provoca la via per on diàriament passen centenars de camions. Així mateix, denuncien l'impacte negatiu sobre l'ecosistema de manglar i l'activitat pesquera tradicional.

L'estudi d'aquest cas es va presentar l'abril passat al Parlament de Catalunya amb la intenció de reobrir el debat sobre la necessitat d'exercir mecanismes de control sobre les empreses transnacionals que actuen a l'exterior i poder crear en el futur un observatori sobre la matèria. L'empresa va ser convidada aquell dia a donar explicacions, però no va comparèixer. Sí que va acceptar reunir-se amb la delegació catalana que, també l'abril passat, va visitar Buenaventura a la pròpia seu bonaverenca de TCBUEN. El seu gerent, el valencià Miguel Ruiz, va negar totes les acusacions, va reiterar que no estaven obligats a fer cap consulta prèvia i va desmentir que la implantació de l'empresa generés un desplaçament massiu. “Únicament vam afectar 33 famílies que van ser reubicades i una zona de 142 hectàrees de manglar que vam repoblar en un altre lloc. Les ampliacions futures no tindran afectació sobre els barris. Nosaltres paguem 23.000.000 pesos anuals al govern en impostos i no tenim culpa que no reverteixin a la ciutat”, va assegurar.

“ “El que s'està generant a Buenaventura és un escenari de terror perquè la població abandoni el territori” ”

TCB va vendre fa uns mesos la seva part accionarial majoritària al grup danès Maersk APM Terminals i està a l'espera de veure com acaba l'escàndol en el qual es va veure embolicat a Guatemala per un presumpte cas de suborn i pel qual la Interpol va emetre una ordre de recerca i captura contra el president de la companyia, Àngel Pérez Maura.

TCBUEN va arribar a Buenaventura de la mà d'Oscar Isaza, un controvertit empresari local amb una gran influència a la ciutat, que ara té en ment realitzar un nou i ambiciós complex portuari que ocuparia 150 hectàrees de la badia bonaverenca. El projecte, conegut com a Puerto Solo, tindrà terminals per a diferents usos energètics

des d'on es podrà transportar petroli, gas propà o butà, entre altres matèries primeres. Amb tot, ja són moltes les veus crítiques que sostenen que fer un port de matèries inflamables enmig d'una ciutat és una autèntica aberració.

A Buenaventura ha desembarcat també el multimilionari filipí Enrique Rickie, un dels grans magnats portuaris del món i que aviat posarà en funcionament el terminal d'Aguadulce. El nou port ocuparà unes 225 hectàrees i afecta la zona anomenada del Baix Calima. També hi ha altres projectes relacionats amb l'activitat portuària que tenen o tindran un gran impacte, com els molls de carbó a cel obert i la futura construcció d'un altre port a la part més exterior de la badia .

“ Qualsevol pla ha de tenir en compte la població afrodescendent, la seva cultura i idiosincràsia ”

Som Pacífic

Enmig d'aquest complex context de violència i interessos econòmics hi viu una població majoritàriament afrodescendent. Són comunitats negres del Pacífic que tracten, malgrat tot, de seguir construint les seves pròpies formes de vida i de no perdre la identitat. Per a ells el territori té una gran importància que és veu amenaçada per un model de desenvolupament que – diuen – vulnera els seus drets ancestrals constitucionalment reconeguts.

Precisament, el pla de desenvolupament de Buenaventura, conegut com Màster Pla, el va realitzar la consultora espanyola Esteyco i conté propostes sobre les grans directrius que hauria de seguir la ciutat a quaranta anys vista. La marca Barcelona està molt present en el document que va ser elaborat per un equip d'urbanistes i tècnics de l'òrbita socialista catalana com l'exalcalde de Barcelona Jordi Hereu o l'exregidor d'urbanisme Manuel García Bragado, entre altres. La implementació del Màster Pla, actualment en *stand by*, implicaria la transformació radical de Buenaventura. Una de les propostes urbanístiques que va avalar la consultora Esteyco té a veure amb la construcció d'un dic turístic i una zona hotelera. El projecte afectaria unes 3.400

famílies que haurien d'abandonar les seves llars palafítiqúes dels barris de baixamar.

Com afirma Enrique Simonja, de Justícia i Pau, qualsevol pla ha de tenir en compte la població afrodescendent. Les comunitats afro no poden ser considerades un destorb per al desenvolupament; aquest ha de tenir en compte la seva cultura i la seva idiosincràsia, perquè un poble sense la seva cultura no val res.

1. Setge a les comunitats. Els impactes d'una empresa catalana, Grup TCB, a Buenaventura, Colòmbia., Informe de Tomàs Gisbert, Maria Jesús Pinto i Xavier Sulé.

Photography : Xavier Sulé

© Generalitat de Catalunya

TRIBUNA

El paper dels municipis en la construcció de la pau

Carme Barbany

Can Jonch. Centre de Cultura per la Pau

Tots els actors són necessaris per a la construcció de la pau, cadascun desenvolupant el seu propi rol. Des de les ciutats es treballa en programes de foment de convivència i resolució pacífica dels conflictes, de cooperació i de suport a d'altres ciutats que pateixen situacions de guerra i violència. Aquesta experiència acumulada fa que les ciutats i les seves xarxes siguin reconegudes cada vegada més com actors rellevants a l'hora de cercar respostes contrastades, realistes i sostenibles que contribueixin a la construcció de la pau.

En un món que és global, tot el que succeeix, encara que sigui a milers de quilòmetres de distància de casa nostra, té incidència en les nostres vides. Els grans reptes que afronta la humanitat, com l'escalfament global i el canvi climàtic, les migracions, els desplaçaments forçats a causa de guerres i conflictes armats, tenen repercussions a nivell local. Unes conseqüències que es manifesten a les ciutats, a les quals els governs locals han de fer front.

Ara mateix som en un moment clau en el qual s'estan produint processos de renovació dels marcs de l'agenda mundial dels grans temes que preocupen la humanitat, com la pau i la seguretat, la sostenibilitat ambiental, les migracions o el desenvolupament. Els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) aprovats per les Nacions Unides el mes de setembre de 2015, l'acord per a la lluita contra el canvi climàtic assolit a París el desembre de l'any passat o la nova agenda urbana que ha de sorgir de la Conferència d'Habitat III que tindrà lloc a Quito, a l'Equador, el proper mes d'octubre, han de marcar el camí que ha de permetre avançar cap a un futur que millori les condicions de vida de

les persones i del planeta.

Un futur que cal construir també des de la proximitat, des dels pobles i les ciutats. Els problemes globals esdevenen problemes locals, perquè és a les ciutats on viuen les persones. Les ciutats són el lloc on es pateixen els problemes globals i on es creen projectes per a fer-hi front. En aquest sentit, no és possible avançar en la solució als grans reptes que afecten la humanitat sense comptar amb el coneixement i l'experiència acumulada de les ciutats en la seva gestió del dia a dia. Cal una participació activa de les ciutats en els espais on es prenen les decisions i en la implementació de les solucions.

**“ No és possible solucionar els grans reptes
sense comptar amb el coneixement i
l'experiència acumulada de les ciutats en la seva
gestió del dia a dia ”**

Així ho han entès els governs locals i les seves xarxes, que han treballat intensament en l'agenda 2030 per al desenvolupament sostenible i ja estan en marxa per definir les línies de treball que han de fer possible l'assoliment dels 17 Objectius. La xarxa Ciutats i Governos Locals Units, en el document *Objetivos de Desarrollo Sostenible. Lo que los gobiernos locales deben saber*¹, afirma: “Tots els ODS contenen metes que estan directament o indirectament relacionades amb el treball diari dels governs locals i regionals. Els governs locals no haurien de ser vistos simplement com aquells que han d'implementar l'Agenda. Els governs locals són responsables polítics, catalitzadors del canvi i el nivell de govern millor situat per vincular els objectius globals amb les comunitats locals.”

També en la crisi de les persones refugiades que estem vivint hem pogut veure com des de les ciutats sorgeixen iniciatives solidàries per proporcionar una sortida a aquest drama humanitari. Solucions realistes i basades en les possibilitats i les voluntats de cadascuna d'elles. Propostes construïdes conjuntament des dels ajuntaments i des de

la societat civil, a partir del treball en xarxa i en cooperació amb altres ciutats i territoris. Programes d'acollida per a la població refugiada que moltes vegades van més enllà de l'acció que duen a terme altres nivells de govern. I això és possible perquè les ciutats compten amb el seu valor més important, la ciutadania.

Per què el compromís amb la construcció de la pau des de l'àmbit local?

Per la mateixa raó que els governs locals es preocupen i s'ocupen de l'assoliment dels ODS, s'impliquen en la lluita contra el canvi climàtic o en l'acollida de persones refugiades, cal que es comprometin amb la construcció de la pau. Perquè des dels municipis es dona resposta als efectes que els conflictes globals tenen en la vida i el benestar de la ciutadania, entenent que el primer deure que tenen els governs locals és treballar per la millora de les condicions de vida de les persones.

En aquest sentit, els municipis juguen un paper clau en la construcció de la pau i l'entesa entre les diferents cultures. Així ho va reconèixer el secretari general de les Nacions Unides, Ban Ki-moon, adreçant-se als alcaldes per la pau, el 4 de maig de 2010 a la seu de l'ONU a Nova York: "Construir un món el pau no comença pas a les sales de conferències de Nova York o Ginebra. Comença des de la base, als barris, a les comunitats. S'inicia amb líders de ciutats i pobles de tot el món. Comença amb vosaltres"².

“ Per a dur a terme polítiques de pau cal crear estructures adequades i que els valors de ciutat que s'impulsen siguin compartits amb la ciutadania ”

Efectivament, a les ciutats es treballa dia a dia en la construcció de la pau. Construir la pau a la ciutat vol dir garantir la cohesió social, el respecte als drets humans i el foment de la convivència. Significa fomentar la resolució pacífica dels conflictes i promoure el respecte a la diferència i l'entesa entre cultures. Una ciutat constructora de pau també

comparteix coneixements i experiències amb altres ciutats, treballa en xarxa en la recerca d'estratègies per aconseguir un món més just.

Hi ha, al nostre entendre, com a mínim dos elements claus sense els quals no és possible la implementació de polítiques de construcció de pau: el compromís i lideratge polític i la implicació de la societat civil i la ciutadania. Perquè per a dur a terme polítiques de pau cal crear estructures adequades, amb responsabilitats polítiques i dotació pressupostària. I cal comptar amb equips tècnics preparats per a implementar-les. És necessari, també, que els projectes i els valors de ciutat que s'impulsen siguin compartits amb la ciutadania.

El projecte de Granollers: ciutat oberta a la pau

El compromís amb la construcció de la pau i la recuperació de la memòria històrica a Granollers parteix d'un fet tràgic, el bombardeig que va patir la ciutat el 31 de maig de 1938, durant la Guerra Civil espanyola, que va provocar la mort de més de 200 persones en un sol minut. Prenent com a punt de partida que les ciutats que han patit bombardejos han de ser la força que lideri els moviments per a la consecució de la pau, Granollers va definir la seva pròpia estratègia de construcció de pau, que se sustenta en la memòria per a construir futur.

El Centre de Cultura per la Pau és l'espai des d'on s'impulsen les polítiques públiques entorn de la pau. Al Centre s'hi duen a terme activitats vinculades a la recuperació i difusió de la memòria històrica de la Guerra Civil i els bombardejos, la cooperació al desenvolupament i solidaritat, el foment del civisme i la convivència, el servei de mediació ciutadana, l'educació per la pau, la defensa drets humans i el treball en xarxa amb altres ciutats i diplomàcia municipal.

“ Alcaldes per la Pau lluita per aconseguir que les ciutats i la ciutadania no tornin a esdevenir mai més objectius militars, víctimes de la violència i

de les guerres ”

El Programa d'Actuació Municipal 2015-2019 marca com a uns dels eixos estratègics prioritaris la promoció de la cultura de pau. Això vol dir que hem d'integrar els valors de pau en tots els projectes de ciutat: a l'espai públic, posant en valor el patrimoni memorial; en els projectes educatius, a l'escola i també a les places i a les comunitats, amb visió de ciutat educadora; impulsant el coneixement dels orígens dels barris i de la seva gent i fomentant el sentiment de pertinença; promovent el civisme i la convivència en tots els àmbits; Treballant amb entitats de la ciutat per crear programes conjunts, com poden ser projectes de voluntariat, programes de solidaritat amb altres territoris o bé plans d'acollida de persones refugiades.

De la mateixa manera que es treballa en el foment de la cultura de pau dins la ciutat, es promou la participació de Granollers en xarxes internacionals vinculades a la defensa dels drets humans, la pau i el desarmament. Xarxes que serveixen per establir programes de cooperació amb altres municipis i per solidaritzar-nos amb ciutats que pateixen conflictes violents. Xarxes com Alcaldes per la Pau, que lluiten per aconseguir que les ciutats i la ciutadania mai més tornin a esdevenir objectius militars, víctimes de la violència i de les guerres.

Des de Granollers, conjuntament amb molts altres municipis que treballen, des de la singularitat de cadascun d'ells, en la implementació de polítiques i programes de foment de la pau, ens proposem continuar impulsant l'acció municipal per contribuir a assolir un món que rebutgi la violència i les desigualtats, un món més just, més solidari i en pau.

1. Objetivos de Desarrollo Sostenible. Lo que los gobiernos locales deben saber, CGLU (Ciudades y Gobiernos Locales Unidos).

2. Text complet de la intervenció del secretari general de l'ONU, Ban Ki-moon.

Photography: Carme Barbany

© Generalitat de Catalunya

ENTREVISTA

Entrevista amb Antoni Batista, periodista i escriptor

Eugènia Riera

Institut Català Internacional per la Pau

Antoni Batista, periodista i escriptor

Antoni Batista és un dels catalans que millor coneix el conflicte basc. Ha estat corresponsal al País Basc durant vint-i-cinc anys i, fruit del coneixement adquirit, ha escrit nou llibres sobre la realitat política i social basca. En aquesta entrevista, ens parla de com està vivint la societat basca el procés de pau i de reconciliació després de cinc anys sense violència d'ETA. Un procés, encara, ple de reptes per endavant.

Aquest estiu ha estat al País Basc, treballant precisament en un documental sobre el conflicte basc. Quines sensacions n'ha tret? La il·lusió generada fa cinc anys amb l'anunci de fi de la violència d'ETA es manté?

La primera qüestió importantíssima és que el cessament de la violència és irreversible. No hi haurà més morts, ni més extorsionats, ni persones amenaçades que hauran de mirar els baixos del cotxe quan surten de casa... La pau es consolida. I es consolida – aquesta és la segona qüestió important – malgrat que el govern espanyol no fa res perquè així sigui. I la tercera qüestió és que la societat basca, com qualsevol societat que ha viscut un període angoixant, passa pàgina ràpidament. Fa cinc anys que ETA no actua però sembla que en faci cinquanta, en el sentit que la societat basca està plenament normalitzada.

El procés de reconciliació, per tant, va pel bon camí?

Si, va per molt bon camí. La pròpia cartografia de la societat basca ho facilita: ni són tanta gent ni tenen un territori tan ampli, és a dir, són pocs i estan molt junts. En una mateixa família hi pot haver un conseller del govern basc del PNB, el pare del PNB empresari i extorsionat per ETA, i una filla empresonada per ser membre d'ETA i torturada. Un altre exemple sonat és el de la família O'Shea Botín. Iñaki O'Shea, fundador d'Herri Batasuna, és fill d'un home de dretes i franquista i cunyat d'Emilio Botín, president del banc Santander. Les circumstàncies de la societat basca permeten que la reconciliació sigui facilitada, no pas fàcil.

No hi veu, doncs, fractura social?

Jo la fractura social no l'he mai vista i he viscut molts anys allà. Els que parlen de fractura social són sempre els mateixos, la dreta espanyola. Fractura social, no; la societat no s'ha esquinçat. Fractura política, tota.

“ La pau es consolida i la societat basca passa pàgina ràpidament; la reconciliació va per molt bon camí ”

El cessament de la violència és un pas ferm cap a la pau però el conflicte es manté obert perquè no s'han donat els passos clàssics d'un procés de pau, com és obrir una negociació política. Podem esperar algun canvi en aquest sentit?

Està clar que amb el govern del PP no es facilitarà la consolidació institucional de la pau, és a dir, entrega de les armes per part d'ETA, segellament dels arsenals i una solució proporcionada i esglaonada per als presos i els exiliats. Si hi ha un altre govern que no sigui del PP, que sigui d'esquerres i en el qual hi estigui implicat Podemos crec que les coses podrien canviar. Però això, a hores d'ara, és política ficció.

Tampoc l'anunci d'un desarmament per part d'ETA tindria conseqüències?

Això que el desarmament pot facilitar altres passos, la història recent ens demostra que també està per veure. L'esquerra abertzale ha anat fent passos i el govern espanyol no n'ha fet cap. Si davant del pas fonamental i importantíssim de deixar de matar, d'extorsionar i d'interferir en els drets humans el govern espanyol no ha fet res, hem de pensar que faran alguna cosa perquè ETA faci una entrega simbòlica de les armes?

Una altra qüestió pendent és la revisió de la política penitenciària que afecta els presos d'ETA. Com creu que s'hauria de fer?

La política penitenciària arriba a extrems surrealistes. Per fer una política penitenciària com cal només han d'aplicar la legislació vigent. Què diu la llei i la Constitució? Que els presos que han complert tres quarts parts de condemna han de sortir de la presó, que els que estan malalts han de rebre un tractament especial, que han d'estar a prop dels seus familiars... amb el tema dels presos, que compleixin la llei. Només amb això, ja farien un procés de distensió. Però clar, feta la llei, feta la trampa. I de trampes, en fan moltes.

“ No hi ha fractura social al País Basc; els qui en parlen són sempre els mateixos, la dreta espanyola ”

L'informe “Proyecto de investigación de la tortura en el País Vasco (1960-2013)” registra més de 4.000 casos de denúncies de tortures a mans dels cossos de seguretat. Caldria una condemna institucional al respecte?

Clar que caldria! Però si el govern espanyol és incapaç de condemnar el franquisme, que és una obvietat, com ha de condemnar la tortura al País Basc?

Un procés de pau ha d'incorporar la creació d'un relat del passat compartit, un acord sobre la memòria que ajudi a tancar ferides i a encarar el futur. El govern basc ha creat l'Institut de la Memòria, la Convivència i els Drets Humans. Com valora les polítiques de memòria que s'estan impulsant?

Jo en tindria prou amb que, en comptes de crear un relat comú, es creessin tots els relats que es volguessin i que uns i altres es respectessin. Tothom té dret a la seva veritat des de la veracitat de consciència. Jo m'he intentat posar a la pell d'un membre d'ETA i d'un comissari franquista per mirar d'entendre'ls. Díficilment coincidiran els relats però l'important és que es respectin els de cadascú. En tot cas, les polítiques de memòria són sempre necessàries i les persones que les dirigeixen han de tenir l'alçada de mires per preveure la pluralitat de relats.

El proper 25 de setembre hi ha eleccions autonòmiques al País Basc. Finalment Arnaldo Otegi ha estat inhabilitat per ser candidat però es manté present en la campanya. Quin poder pot tenir el factor Otegi? Serà un revulsiu per l'esquerra abertzale?

Otegi fa campanya "unilateral", al marge del que faci l'Estat, dient que el hagi de dir. Aquest Otegi que surt de la presó amb aquest carisma i aura no l'havíem vist fins ara i l'esquerra abertzale està preparada per les dificultats i sap com afrontar-les. No tenen por i sí que tenen il·lusió per un temps polític i social nou. Això ja és un revulsiu!

Fins a quin punt la inhabilitació d'Otegi mandelitzza la seva figura?

Diria que no paren de *mandelitzar*-lo, començant per una pena de presó forassenyada i injusta. El PP és una fàbrica d'independentistes, com s'ha raonat prou. Però com que també és, anàlogament, una fàbrica d'espanyolistes, allà van guanyant eleccions. Amb l'espanyolisme es tapen les vergonyes de la corrupció.

És previsible un sorpasso de l'esquerra abertzale al PNB?

El sorpasso era previsible quatre anys enrere, amb els grans resultats de les eleccions municipals i forals. Ara el PNB salda la legislatura amb bona nota de gestió, Podemos ha fet forat i Otegi – el polític més preparat que tenen en tots els sentits, constructor de pau, comunicador amb empatia i amb visió d'Estat modern- no pot ser elegit. Hi ha massa handicaps per al present, però també hi ha voluntat de futur.

“ Otegi és el polític més ben preparat: constructor de pau, comunicador amb empatia i visió d'Estat modern ”

Fins a quin punt l'absència de violència incrementa l'independentisme?

És possible que la violència contaminés el sentiment independentista, sobretot per la política del PP de “tot és ETA”, que els fins i els mitjans coincidien i, per tant, si eres independentista eres terrorista. Ara això ja no es dona i l'absència de violència pot sumar independentistes. Però també pot ser que tingui una resta perquè al desaparèixer l'èpica –el pres, el torturat – desapareix també l'element cohesionador.

Però amb quina mesura percep simpatia per l'independentisme al País Basc?

Simpatia per l'independentisme al País Basc? La que vostè vulgui. Ara, davant el fet “demà anirem cap a la independència amb tot el que això comporta”, dividim les simpaties per dos i serem generosos. El que vull dir és que l'independentisme utòpic té més simpatitzants que militants pugui tenir l'independentisme real.

Des de Catalunya sempre s'ha mirat amb molt interès el País Basc. Ara, amb el procés català en marxa les cartes s'han intercanviat? Hem passat de la *basquitis catalana* a una *catalanitis basca*?

Ell ens miren a nosaltres però diria que no amb *catalanitis*, sinó amb molta cautela. Jo parlo en un dels meus llibres – *Catalunya i Euskadi. Nació còncava i convexa* – del factor “resistència” com a element simbòlic i definitiu de la nació basca i del factor “pacte” de Catalunya. En aquests moments, els polítics bascos ens miren amb simpatia però amb molta cautela. Els bascos tenen una situació autonòmica quasi confederal, més avançada que la nostra: tenen hisenda pròpia i la reserva dels drets forals a l'Estatut i a la Constitució. Per això el PNB mira el procés català com un factor de desestabilització del que ells tenen. L'esquerra abertzale s'ho mira amb més simpatia però, al mateix temps, ells ja tenen l'experiència de pactar amb la dreta en clau nacional, i els va sortir

malament. I què passarà amb la dreta catalana en clau nacional? En un procés com aquest arribarà un moment en que caldrà plantejar l'enfrontament; no militar, per fortuna, però si de resistència pacífica: fins aquí i prou.

Photography : Antoni Batista

© Generalitat de Catalunya

SOBRE L'ICIP

Notícies d'actualitat, activitats i publicacions

ICIP

Institut Català Internacional per la Pau

Xavier Masllorens, nou president de l'ICIP

La Junta de Govern de l'ICIP va elegir el passat 8 de juliol Xavier Masllorens com a nou president de la institució, en substitució de Rafael Grasa. El relleu a la presidència es produeix després de la renovació d'una part dels membres de la Junta de Govern escollits pel Parlament de Catalunya, que va propiciar la sortida de Grasa.

Xavier Masllorens, llicenciat en psicologia i activista de moviments socials, ha estat anteriorment president de FundiPau, director general de l'ONG Educació Sense Fronteres (ESF) i de l'organització Discapacitat Intel·lectual de Catalunya (Dincat). També ha treballat com a director de comunicació del Síndic de Greuges i d'Intermón Oxfam.

La Junta de Govern de l'ICIP, d'acord amb el que estableix l'article 6 de la Llei 14/2007 de creació de l'ICIP, està integrada per deu membres: set escollits pel Parlament (Cécile Barbeito, Carme Colomina, Vicent Martínez Guzmán, Xavier Masllorens, Oscar Mateos, Magda Oranich i Antoni Pigrau) i tres designats pel Govern (Carme Garcia, David Minoves i Manel Vila).

I Concurs ICIP de Hip-hop per la Pau

L'ICIP té oberta la convocatòria de la primera edició del Concurs ICIP de Hip-hop per la Pau amb l'objectiu de fomentar la creativitat i donar visibilitat al compromís del joves en l'àmbit de la pau.

El concurs té dues modalitats. En la primera, s'hi poden presentar estudiants d'educació secundària obligatòria, formació professional o batxillerat de Catalunya; en la segona modalitat, s'hi poden presentar nois i noies d'entre 12 i 25 anys vinculats a centres i entitats juvenils, cultural, cíviques o d'acció socioeducativa de Catalunya. En tots dos casos, caldrà presentar-se al concurs formant un grup d'un mínim de tres persones.

Per participar-hi cal compondre una peça de hip-hop amb versos de creació pròpia i fer una gravació en vídeo de la seva interpretació, d'un màxim de 4 minuts de durada. La lletra de les cançons ha d'estar relacionada amb la celebració de les diferències; la convivència en els espais urbans o escolars; la crítica de la violència; la denúncia de violacions de drets humans; la solidaritat amb persones atrapades o que fugen de conflictes armats; o el paper dels joves en la construcció de pau.

El termini per presentar els vídeos finalitzarà el dilluns 28 de novembre de 2016.

El I Concurs ICIP de Hip-hop per la Pau compta amb el suport del Departament d'Ensenyament i de la Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya..

Nou mapa de les Càpsules de Pau

El projecte Càpsules de Pau, que recull en un web reflexions sobre què és la pau de persones d'arreu del món, ha incorporat un mapa que agrupa les visions de pau per països.

El projecte va néixer el 2014 i consta de prop de 80 vídeos d'un minut de durada (càpsules) on investigadors per la pau, activistes i persones que han viscut de prop un conflicte responen a la pregunta *Què és per a tu la pau?*, posant-la en relació amb l'experiència viscuda en països en conflicte o amb el seu compromís contra la guerra i amb la construcció de pau.

Noves publicacions

Educació per la pau: com arribem a estimar i a odiar la guerra, de Nel Noddings. Publicat per l'ICIP i Pagès editors dins la col·lecció "Noviolència i lluita per la pau".

The role of children in Disarmament Demobilisation and Reintegration, ICIP Working Paper
d'Angela Marcela Olarte (en anglès).

© Generalitat de Catalunya